

משאבי הטבע, הסביבה והנוף בישראל הם של כולנו !

מדריך למורה

רציונל

משימת המבחן מתמקדת בתפרוסת של אחדים ממשאבי הטבע של מדינת ישראל: ימת הכינרת, חופי הים התיכון, שטחי החולות והדיונות, האוויר וכן בקשרי הגומלין בין האדם לסביבות המשאבים האלה.

המשימה בוחנת את הידע של התלמידים בהקשר לתופעות הקיימות במרחבים הללו, ולשינויים המתרחשים בעקבות פעילות האדם. היא בודקת את ההבנה של מערכת קשרי הגומלין הנ"ל ואת ההשלכות המיידיות והעתידות על מרחבים אלה.

כמו כן בודקת המשימה את הידע של התלמידים בנוגע לשמירת חוקים ואכיפתם על ידי גורמים ממסדיים-ממשלתיים ומקומיים (רשויות מקומיות). בנוסף, היא בוחנת את התרומה של פרטים המתערבים למען שמירת המשאבים הנ"ל.

בסיום כל חלק התלמידים נדרשים להפגין ידע בהקשר למושג "משאבי טבע", לחשיבותם למדינת ישראל ולאחריות המוסרית-חברתית של כל אחד ואחת לשמור עליהם למען הסביבה, למעננו ולמען הדורות הבאים.

נקודת המוצא בכל אחד מחלקי משימת המבחן היא טקסט. הטקסטים עובדו על פי מקורות מידע אקטואליים ומוסמכים, כמו: מאמר של "אדם, טבע ודין", דו"ח המשרד לאיכות הסביבה ומשרד התחבורה, ידיעות מהעיתונות וכתבות תחקיר בטלוויזיה. הטקסט המובא בתחילת כל חלק מציג רק חלק מהפרטים, והשאר מובאים כטקסט מתפתח לאורך החלק.

משימת המבחן אינטגרטיבית והיא מעוגנת בשני צירים מתכנית הלימודים "מולדת, חברה ואזרחות". הציר **לחיות בסביבות משתנות**, והציר **אנחנו אזרחים במדינת ישראל**.

הציר לחיות בסביבות משתנות:

- מזולה א סעיף 2.1-2.3 – בהקשר לתופעות בסביבה שמחוץ ליישוב – סוג התופעות ומיקומן (עמ' 73)
- סעיף 2.6 – בהקשר לקשרי גומלין בין האדם לתופעות ומרכיבים בסביבה ובעיקר לגבי משאבי טבע (עמ' 73)
- מזולה ב סעיף 2.2-2.6 – בהקשר לשינויים שמתרחשים, מי גרם לשינויים אלה ובאיזו מידה התחשבו בערכים שנוגעים לשימור אתרי נוף? על מה השפיעו השינויים? מהן התוצאות וההשלכות ומה עמדת התושבים ביחס לשינויים? (עמ' 76-77)
- סעיף 3.1 – איך מתמודדים עם הבעיות הנגרמות בעקבות השינויים (עמ' 79)
- סעיף 3.7-3.8 – אילו מערכות חברתיות מתמודדות עם השינויים ועם תוצאותיהם? (עמ' 79)

- מודולה ג סעיף 1.1 – בהקשר למגבלות כמות המשאבים שעומדת לרשות החברה (עמ' 80)
- הציר אנחנו אזרחים במדינת ישראל:
- מודולה ג סעיף 1.4 – כיצד להתמודד עם בעיות וסוגיות הנגזרות ממחלוקות בין בעלי עניין שונים? (עמ' 95)
- סעיף 2 – בחינת נקודות ראות וחלופות שונות כאשר יש מחלוקות (עמ' 96)
- מודולה ד סעיף 2.3-2.4 – מה נדרש כדי לקיים את החוקים? אכיפת חוקים (עמ' 98)
- מודולה ה סעיף 3.1-3.5 – קשרי גומלין בן תושבים לרשות מקומית – הזכות להתנגד והיכולת להשפיע (עמ' 103) (חלק ב של משימת המבחן)
- מודולה ו סעיף 3.1 – התייחסות ביקורתית לתופעות חברתיות וסביבתיות (עמ' 107)

מטרות משימת המבחן בהלימה למטרות תכנית הלימודים

- מטרה 7 - קשרי גומלין בין הפרט לסביבות שבהן הוא חי
סעיפים 7.1-7.4
- מטרה 9 - שמירת הסביבה וטיפוחה
סעיפים 9.1-9.4
- מטרה 1 - מדינת ישראל – מדינה יהודית ודמוקרטית
סעיף 1.10
- מטרה 4 - המסגרות הארגוניות של החברה
סעיפים 4.6-4.7
- מטרה 5 - מעורבות חברתית-אזרחית
סעיף 5.3 חלקי
- מטרה 10 - מיומנויות וכישורים
סעיף 10.5 א (חלקי), ג, ד (חלקי)

מבנה משימת המבחן

במשימה ארבעה חלקים:

חלק א: אוי כינרת שלנו...

חלק ב: מה קורה לחופי הים התיכון בארצנו?

חלק ג: האם האוויר שאנחנו נושמים נקי?

חלק ד: מה קורה לשטחי החולות והדיונות באזור החוף?

יש מידה רבה של הקבלה ודמיון בין חלקי המשימה, אף שכל חלק מתייחס למשאב טבע שונה. העמוד הראשון של המשימה הוא מבוא עזר לתלמידים. מוצגות בו דוגמאות למשאבי טבע ומועבר בו מסר ערכי לשמירה עליהם. יש לצרף עמוד זה, בזמן העברת משימת המבחן, לכל אחד מחלקי המשימה.

חלק א: אוי כינרת שלנו...

חלק זה של משימת המבחן בוחן את התלמידים בנושא הכינרת כמשאב טבעי ובנושא צורת הנוף - ימה. הבדיקה מתבססת על ידע קודם שנלמד ועל טקסט מתפתח שבאמצעותו התלמידים מעמיקים את ידיעותיהם.

בתחילה על התלמידים לאתר מידע בטקסט, לקשר בין המידע למושג "תופעה", ולהבחין בין תופעות טבעיות לתופעות מעשה ידי האדם שהם ביטוי לקשרי גומלין בין האדם לסביבה. בהמשך הם נדרשים להתייחס להתנהגותם של נופשים בכינרת, להקיש ממקרה פרטי זה למקרה כללי ולהביע את דעתם לגבי ההתנהגות ולגבי השלכותיה. כמו כן, עליהם לבטא ידע שנלמד בהקשר לשמירה על חוקים הקשורים לניקיון הסביבה ולמשאב (הכינרת) ובהקשר לתפקודם של בעלי סמכות (פקח של המשרד לאיכות הסביבה) באכיפת חוקים אלה.

עוד נדרשים התלמידים לסכם את הרעיונות שהובנו באמצעות כרזה שתבטא יצירתיות ורלוונטיות לנושא. הצינון יתייחס גם להיבט הלשוני.

לסיכום, התלמידים נדרשים לבטא ידע שנלמד בהקשר למושג משאב טבע ולחשיבותו למדינת ישראל ובהקשר לאחריות המוסרית-חברתית של כולם לשמור על משאב זה למען הסביבה, למעננו ולמען הדורות הבאים.

חלק ב: מה קורה לחופי הים התיכון בארצנו?

חלק זה של משימת המבחן בוחן את התלמידים בנושא חוף הים התיכון כמשאב טבע ולצורות הנוף הנגזרות ממנו. הבדיקה מתבססת על ידע קודם שנלמד ועל טקסט מתפתח שבאמצעותו התלמידים מעמיקים את ידיעותיהם.

בתחילה התלמידים מתבקשים לאתר את **התופעות** שבשינויים המתוארים ולהבחין בתופעות שהן מעשה ידי אדם. עליהם להסיק לגבי מהות השינויים הנובעים מן התופעות הנ"ל, ולהבחין בהשפעותיהם החיוביות והשליליות על בני האדם ועל הסביבה הטבעית, כביטוי לקשרי גומלין אדם-סביבה. יחד עם זאת, עליהם לדעת כי תופעות כאלה ממשיכות להתרחש בשל צורכי האדם (ראייה רב-כיוונית), וכי יש לאזן בין הפיתוח ובין שמירת הסביבה (פיתוח בר קיימא).

עם התפתחות הטקסט עליהם לבחון הליך של קבלת החלטות של רשות מקומית לאור נתונים חדשים המייצגים מקרה פרטי (באחד היישובים). על התלמידים לחזות את ההשפעות החיוביות והשליליות של ביצוע החלטת הרשות המקומית ברמת הפרט וברמת היישוב, ולהעלות נימוקים המתנגדים להחלטה הנ"ל על בסיס ידע קודם שנלמד והובנה מניתוח מקרים דומים שנלמדו בנושא של זכות התושבים להתנגד. על התלמידים לקשר בין פעולות התושבים המתנגדים לבין התנהגות בחברה דמוקרטית.

לסיכום, על התלמידים לבטא ידע שנלמד בהקשר למושג "משאב טבע" ולאחריות המוסרית-חברתית המוטלת על כולנו לשמור על משאב זה למען הסביבה, למעננו ולמען הדורות הבאים.

חלק ג: האם האוויר שאנחנו נושמים נקי?

חלק זה של משימת המבחן בוחן את התלמידים בנושא האוויר כמשאב טבע, והוא מתמקד בסוגיה של זיהום האוויר באמצעות מכוניות ובדרכים לשיפור המצב. הבדיקה מתבססת על ידע קודם שנלמד ועל טקסט מתפתח שבאמצעותו התלמידים מעמיקים את ידיעותיהם.

בתחילה התלמידים נדרשים לאתר ולהגדיר את שתי התופעות המתוארות בטקסט, להסביר מדוע זיהום אוויר הוא תופעה, מהו הנזק של זיהום האוויר ומה הן השלכותיו על בני האדם והצמחייה בסביבה, כביטוי לקשרי גומלין אדם-סביבה. על בסיס ידע קודם מתבקשים התלמידים להביע את דעתם על הגידול המואץ של הגורם המזהם בהיבטים חברתיים-כלכליים ובריאותיים. בעקבות הטקסט המתפתח נדרשים התלמידים להתייחס לתכנית יזומה לשיפור איכות האוויר ולהבחין בין הפעילות שבאחריות מוסדות הציבור ומשרדי הממשלה לבין הפעילות הנדרשת מציבור הנהגים. על התלמידים להביע דעה מנומקת על בסיס ידע קודם שנלמד לגבי האחריות המשותפת של שני הגורמים הנ"ל לשמירה על איכות האוויר למעננו ולמען הדורות הבאים. בהמשך נבחנים התלמידים לגבי מידת המעורבות של אזרח מן השורה ושל פקח מטעם המשרד לאיכות הסביבה לגבי מקרה פרטי של זיהום אוויר (על ידי נהג משאית). לסיכום נדרשים התלמידים לבטא ידע שנלמד בהקשר לשני עניינים: האחד – המושג "משאב טבע" והאחריות המוסרית-חברתית המוטלת על כולנו לשמור על משאב זה; והאחר – ניסוח חוק עזר עירוני בנושא שמירה על אוויר נקי. הציון לוקח בחשבון את אופן ניסוח החוק ואת תוכנו.

חלק ד: מה קורה לשטחי החולות והדיונות באזור החוף?

חלק זה של משימת המבחן בוחן את התלמידים בנושא משאב הטבע חולות ודיונות ובצורות הנוף שלהם (הנגזרות מהם). הבדיקה מתבססת על ידע קודם שנלמד ועל טקסט מתפתח שבאמצעות התלמידים מעמיקים את ידיעותיהם. בתחילה התלמידים נדרשים לקשר בין המושג "שינוי" ובין התיאור שבטקסט. בהמשך, עם התפתחות הטקסט, עליהם להסביר מדוע מתרחשים השינויים שהגדירו, שהם ביטוי לקשרי גומלין אדם-סביבה, ולחזות את הנזקים שייגרמו בעקבותיהם לסביבה הטבעית בטווח הרחוק. לאחר מכן התלמידים נבחנים לגבי מידת הפגיעה במשאב הטבעי, הנובעת מאירוע פרטי – לקיחת חול ים לצרכים פרטיים ללא רשות. בהמשך נדרשים התלמידים לבטא ידע שנלמד בכיתה וידע שהובנה בשתי דרכים: (א) ארגון יום עיון על ידי ארגונים ממסדיים בנושא שמירה על החול וחופיו. התלמידים נדרשים לתת שם ליום העיון ולהציע נושאים לדיון שישקפו את הרעיון של שמירה על המשאב הטבעי (פיתוח בר קיימא); (ב) הצעת דרכים חלופיות למעורבות הציבור בשמירה על המשאב הטבעי הנ"ל. לסיכום, על בסיס ידע קודם שנלמד ועל בסיס הידע שהובנה, מתבקשים התלמידים להסביר את הרעיון המוסרי-ערכי שעל כולנו מוטלת האחריות לשמור על משאבי הטבע של מדינת ישראל למען הסביבה, למעננו ולמען הדורות הבאים.

באיזה חלק לבחור?

משימת המבחן מחולקת לחלקים אחדים כדי שניתן יהיה לעשות בהם שימוש במרבית בתי הספר במדינת ישראל. מומלץ לבחור מתוך המשימה שני חלקים בהתאמה לאזור הגאוגרפי שבו גרים התלמידים ולרלוונטיות של משאבי הטבע. יש לצרף את העמוד הראשון של המשימה, עמוד המבוא, לחלקים שייבחרו.

ציוד נדרש לביצוע משימת המבחן

לביצוע המשימה יש צורך בצבעים בגוונים שונים.

אבני היסוד המודגשות במשימת המבחן

- גיאוגרפיה:** סביבה ומרחב (פיזית, אנושית), תופעה (טבעית או מעשי ידי אדם), מקום ומיקום, אזור, קשרי גומלין (אדם-סביבה), השתנות, תופעות, סביבות חיים משתנות, יכולת האדם לשנות, להשתנות ולהשפיע, נטילת אחריות
- אקולוגיה:** הכול בטבע קשור בכול, האדם משפיע על הסביבה, מושפע ממנה ואחראי לתוצאות, לאדם אחריות מוסרית לסביבה תוך התחשבות בה, בזבוז היום משמעו מחסור בעתיד
- אזרחות:** דמוקרטיה, כללים וחוקים ואכיפתם, הפרט והרשות המקומית, חופש ביטוי, ראוי ולא ראוי, אחריות
- כלכלה:** משאבים טבעיים ואנושיים, משאבים מוגבלים
- סוציולוגיה:** יחיד-חברה: צורכי יחיד וצורכי חברה, נורמות חברתיות, התחשבות הדדית, ארגונים מוסדיים, החלטת החלטות